

חבורת "רבנו חיים הלוי"

המרכז העולמי לעידוד וחיוזוק לימוד
תורתו של רבנו חיים הלוי זיע"א
- ירושלים תובב"א -

גיליון מספר 5

פרשת חוקת
תשפ"ו.

© כל הזכויות שמורות אין להעתיק את תוכן הגיליון או מתכונתו ללא רשות

מדור 'צוהר לתיבה' – דקדוק התיבות של דברי רבנו. "שקל כל תיבה ומינה

ממש" – מתוך ההקדמה לספר 'חידושי רבנו חיים הלוי'

ויש לדקדק:

א. מדוע בצד הראשון כתב רבנו 'דשקולים הם שניהם' ובצד השני שינה את הלשון וכתב 'דשקולין הם'. אולי יש לומר שבצד הראשון מתייחס לנפשות שני האנשים ששניהם שקולים ובצד השני מתייחס לדיון וחי בהם שיש לשניהם וע"כ כתב ששניהם שקולין היינו מהבחינה הדינית בדיון וחי בהם, דכשיש לכל אחד מהם יש דין וחי בהם לדחות את חברו ממילא אין דין פיקוח נפש לאף אחד מהם ושוב אסור לו לעבור על עברת רציחה.
ב. במש"כ 'דצריך להיות' האם יש להסיק מלשון זו שלפי הצד הראשון הדיון שב וא"ת הוא רק דין הנהגה על הגברא.
ג. מדוע רק בצד השני הזכיר רבנו את המונח 'פיקוח נפש'. לכאורה כוונתו בזה דאין דין היתר וחי בהם שהוא דין הנאמר בהלכה של פיקוח נפש, וזה אכן רק לפי הצד השני.
ד. במש"כ 'דלעולם אין בה דין דחייה' האם יש לדקדק מזה שהכוונה היא על החפצא של עברת רציחה. - ראה דברי מרן הגרש"י בורנשטיין זצוק"ל במדור 'בית הלוי'

קטע מתוך הלכות

יפודי התורה פ"ה
ח"א:

"או דנימא דכיוון

דשקולים הם

שניהם ע"כ ממילא

הוי דינא דלריך

להיות כשז ואל

תעשה ועל מעשה

בידיים יהרג ואל

יעבור, או דנימא

דכיוון דשקולין הו

ממילא אינה

נדחית בפני פיקוח

נפש, ואין חילוק בין

שז ואל תעשה

למעשה בידיים

לעולם אין בה דין

דחייה"

הלכות יסודי התורה – קטע מס' 5

אלא דרולח גופא ל"ע בזה, גם אם נקבל את הנחת היסוד שעצם סברת מאי חזית וכו' היא מה שאוסר עליו להרוג את נפש חברו עבור הצלת נפשו שלו, ולא איסור הרציחה. עדיין יש לעיין בעיקר הדבר מה הוא הדין הנאמר כתוצאה מזה ובהקדם מה שיש לחקור בעצם סברא זו, דכאמת יא לפרש מאי דקאמר הגמ' הך סברא ד"מאי חזית דלמא לידך סומק טפי, דלמא דמא דחברך סומק טפי" בתייג גווי או דנימא דכיוון דשקולים הם שניהם שני הנפשות וכל אחד מהם דוחה את חברו ע"י הדיון וחי בהם שיש לו ע"כ כיון שאין הכרע בדבר ממילא הוי דינא התוצאה הדינית הסופית היא דין על הגברא דלריך להיות ההנהגה שלו כשז ואל תעשה ועל מעשה בידיים יהרג ואל יעבור, והיינו, כיון שמסברא צריך לנהוג כשז ואל תעשה אזי עיקר הדיון הנאמר בזה הלכה למעשה הוא דין הנהגה על הגברא שצריך לנהוג כשז ואל יעבור עיקר ההלכה. לפי זה יוצא שההלכה של "יהרג ואל יעבור" ברציחה נאמרה רק על ה'קום ועשה' שאסור לו לדחות את נפש חברו בקו"ע. או דנימא דכיוון דשקולין הו כלפי הדיון וחי בהם שניהם שקולין לכל אחד מהם יש דין וחי בהם לדחות את חברו ממילא לא נאמר כלל ההיתר של וחי בהם לאף אחד מהם וחזר הדיון שאינו רשאי לעבור על איסור רציחה וא"כ התוצאה הדינית הסופית היא על החפצא של עברת רציחה שאינה נדחית בפני פיקוח נפש, וממילא הדיון האמור בזה הוא שלעולם אינו יכול לעבור על איסור רציחה ולהציל את נפשו בנפש חברו, וא"כ אין חילוק בין שז ואל תעשה למעשה בידיים ולעולם אין בה בעברת רציחה דין דחייה, ואין מקום לחלק בין קו"ע לשב וא"ת שהרי נאמרה ההלכה שמחויב למסור נפש עבור הצלת חברו. וממילא דהוי דינא דבאומרים לו הרוג או תיהרג יהרג ואל יעבור ככל גווי, וא"כ נמצא כי גם ברציחה גופה חס היה ציור כזה של שז ואל תעשה בגוויא דש בה דין רציחה ג"כ אמרינן כיוון דלע כל פנים בדיון פיקוח נפש שקולים הם ואין חזירו נדחה מפני פיקוח נפש ממילא יהרג ואל יעבור כיוון שהסברא של מאי חזית מגלה לנו דלא חלה דין דחייה של וחי בהם בעברת הרציחה.

מדור 'במאה נפה' – אתגר שבועי. "וניפה הכל כמאה נפה" (מתוך ההקדמה לספר 'חידושי רבנו חיים הלוי').

כתב רבנו לחקור בזה"ל, "או דנימא דכיוון דשקולים הם שניהם ע"כ ממילא הוי דינא דצריך להיות בשב ואל תעשה ועל מעשה בידיים יהרג ואל יעבור, או דנימא דכיוון דשקולין הו ממילא אינה נדחית בפני פיקוח נפש, ואין חילוק בין שז ואל תעשה למעשה בידיים דלעולם אין בה דין דחייה". והנה לעיל כתב רבנו בזה"ל, "וי"ל דכיון דברציחה גופא הא דחלוק שב ואל תעשה ממעשה בידיים הלא אין זה משום חומר דמעשה בידיים, ורק דכיון דשני הנפשות שקולות הו ע"כ צריך להיות שב ואל תעשה, ודינו כשני רציחות שאין דוחות זה את זה דדינו בשב ואל תעשה". ובפשוטו מש"כ רבנו לחקור סותר את מש"כ רבנו בתחילה "דינו כשני רציחות שאין דוחות זה את זה" - ויש ליישב את הדבר.

תשובות יש לשלוח למערכת - ראה בדרכים ליצירת קשר.

מהם צריך למסור נפש עבור הצלת חברו ונפש שניהם דוחה האחת את חברתה וע"כ התוצאה היא שאינו יכול להציל את נפשו על ידי איבוד נפש חברו כיון שנפש חברו דוחה את נפשו ואדרבה היה צריך להרוג עצמו כדי להציל חברו רק שחברו אף הוא מחויב להרוג עצמו עבור הצלת חברו וע"כ כל זמן שיש איבוד נפש אסור לו לעבור על עברת רציחה כדי להציל עצמו ולפי זה גם בשב ואל תעשה אם אך יש בדבר עברת רציחה אינו רשאי להציל עצמו על ידי איבוד נפש חברו.

כעת מיישב רבנו את קושיית התוספות שהקשו על הרמב"ם מהמקרה שהשליכוהו על התינוק ומבאר שלפי שיטת הרמב"ם באמת אם היה בזה עבירת רציחה היה צריך למסור את עצמו להריגה ובלבד שלא תאבד נפש התינוק. ובה חלוק תירוצו זה מהתירוצו הראשון דלפי התירוצו הראשון כל מה שסבר הרמב"ם שיהרג ואל יעבור גם בשב ואל תעשה זה רק בעריות ולא ברציחה כמש"כ לבאר לעיל. משא"כ לפי התירוצו השני גם בעבירת רציחה יהרג ואל יעבור בכל גווי גם בשב ואל תעשה.

¹ לעיל התבאר דעת רבנו שהסברא של מאי חזית היא לא משום שמשקל שני הנפשות שווה בחשיבותם אלא משום שלכל אדם יש את הדיון "וחי בהם" אשר ממנו למדנו את הדיון הכללי שפיקוח נפשו של אדם דוחה את איסורי התורה כולה, במציאות של הרוג או תהרג יש לכל אחד מהם דין של וחי בהם ושקולים שניהם בזה שפיקוח נפש של כל אחד מהם חשוב דיו כדי שיהרג חברו ולא יהרג הוא. במצב כזה, הסברא אומרת שלא יקום אחד מהם ויהרג את חברו עבור הצלת נפשו והתוצאה ההלכתית היא ששניהם צריכים לנהוג בשב ואל תעשה ואחד מהם יהרג ואל יעבור. לפי זה נראה שביסוד החקירה שחקר רבנו כעת עומדת השאלה האם בדיון זה של פיקוח נפש שיש לכל אחד מהם הנלמד מ"וחי בהם" נאמר רק שנפש אדם אינה נדחית מפני פיקוח נפש של אדם אחר וכיון שאי אפשר להכריע את הדבר ע"כ התוצאה ההלכתית היא דין על הגברא שניהם בשב ואל תעשה ועל קו"ע יהרג ואל יעבור, או שבדין "וחי בהם" נאמר שנפשו של אדם אכן דוחה את נפשו של אדם אחר אבל מהצד השני גם נפש הנהרג דוחה את נפשו של ההורג וכל אחד

מרת הגר"מ הלוי (ציריך שווייץ) זצוק"ל נכד רבנו. (הוי"ד בספר והאיש משה ובמאסף תורני קובץ על יד חלק ג)

ועמש"כ בחדושי הגר"ח ז"ל בצד השני לפרש הסברא דמאי חזית שכתב או דנימא דכיון דשקולין הן ממילא אינה נדחית בפני פק"נ ואין חילוק בין שב ואל תעשה למעשה בידים וכו' עיי"ש וכתב החז"א ז"ל וז"ל לפי"ז חייב להרוג עצמו בשביל הצלת אחרים וא"כ חייבין כל ישראל להורגו בשביל שלא ישליכוהו על התינוק וזה תימא עכ"ל. ובאר תחילה דברי הגר"ח ז"ל הקצרים מאד מש"כ "דכיון דשקולין הן, ממילא אינה נידחת בפני פק"נ" ויש צורך לבאר. כבר ביארנו לעיל דאין ברציחה הנלמד מסברת מאי חזית וכו' ועריות הנלמד מרציחה לשיטת התוס' והרמב"ם שזה תלוי בפירושם בלימוד וההיקש של עריות מרציחה, אך יש לפרש הדברים באופן אחר, והנה זה אמת שאין ברציחה דין חדש, ועיקר דינה הוא, ככל עבירות שבתורה, שנידחת מפני פק"נ, ולאמלי היתה מציאות של עבירת רציחה בלי אבוד נפש היה הדין יעבור ואל יהרג, והיינו משום שגם נגד עבירת הרציחה נאמרה ההלכה של "וחי בהם" וכו' כמו שביארנו לעיל. אמנם כ"ז הוא כשמעמידים עבירת הרציחה נגד "וחי בהם" אז הרציחה נדחית, אבל בשעה שיש לנו שני נפשות שקולות שבכל אחת מהן ישנה ההלכה של "וחי בהם" א"כ מה שנוגע להכרעת ההלכה של "וחי בהם" הדבר שקול, ואין כאן הכרעה, ולאמלי היתה נעמדת השאלה להכריע על הנפשות, באופן שלא יאזנה נפש שנכריע תהיה בהכרעה זו כלפי כל אחת, עבירת רציחה, אז צריך להיות הדין שב ואל תעשה, כיון שבכל נפש יש עבירת רציחה ודין "וחי בהם" ושניהן שוין ושקולין, והנה "דלמלא, לא תהי' בהכרעה זו עבירת רציחה דין של "וחי בהם" ג"כ צריך להיות הדין בשב ואל תעשה, אבל במקרה שאנחנו דנים בו, הרי יש בכל נפש דין "וחי בהם" ובהצלת נפשו ע"י שיהרג חבירו מתוסף עבירת רציחה ובהצלת נפש חבירו ע"י מסירת נפשו אין עבירת רציחה כלל, וא"כ אפי' תהי' עבירת רציחה בחבירו, בלי מעשה, מ"מ היא מכרעת ואינה נידחת מפני הצלת נפשו, כיון שיש לנו עבירת רציחה, ואין פק"נ נגדה, והרי הדין בזה כמו קודם שנאמרה ההלכה של "וחי בהם" שכל האיסורין היו עומדים בתקפן נגד פק"נ, ואפי' עבירות בלי מעשה כיון שישנה עבירה, היה מחויב למסור נפשו, ובלבד שלא יעבור על איסור תורה, ועי' רש"י יומא פ"ב ב"ב ד"ה מאי חזית ובע"א רש"י ד"ה אף נערה המאורסה וכו'. ולפי"ז הרי צדוק דברי הגר"ח ז"ל שכ' דעבירת הרציחה אינה נידחת בפני פקוח נפש וכו' עיי"ש דאחרי ששני הנפשות שקולות א"כ במצב זה שאין הכרעה מצד הצלת הנפשות אז עבירת הרציחה מכרעת. אך כ"ז הוא דוקא בגונא שאם ימסור נפשו לא תהיה עבירת רציחה בנפשו רק אבוד נפשו, ועי"ז הצלת נפש חבירו, ולעומת זה עומדת אפשרות של הצלת נפשו, ועי"ז אבוד נפש חבירו בצירוף איסור רציחה אז עבירת הרציחה מכרעת, אבל אם בהצלת נפש חבירו תהיה עבירת רציחה בנפשו, שוב נעשו שקולים, וצריך להיות שב ואל תעשה, וכמוש"כ לעיל, וא"כ הרי הדבר ברור שאסור לו להרוג את עצמו בשביל הצלת חבירו וכן כל ישראל אסורין להרוג אותו בכדי להציל חבירו, כיון שיש עבירת רציחה בנפשו ואינה נידחת בשביל הצלת נפש חבירו, כיון שנפשו שקולת נגד נפש חבירו, וכנ"ל. ועפי"ז הלימוד של עריות מרוצח הוא דאנו לומדים, כמו שברציחה אין עבירת הרציחה נידחת מפני פקוח נפש, מפני הסברא של מ"מ רש"י יומא פ"ב ב"ב ד"ה מאי חזית ובע"א רש"י ד"ה אף נערה המאורסה וכו', אף שאין שם נפשות שקולות, אין עבירת עריות נידחת מפני פקוח נפש, ובעריות הוא חדוש דין והלכה מסוימת, שאין איסור עריות נידחה מפני פק"נ נלמד מן ההיקש וכמו בע"ז, וכמוש"כ לעיל.

מרת הגאון רבי ירחמיאל גרשון איידלשטיין זצוק"ל – ראש ישיבת פוניבז' (ספר ממגד גרש ירחים במדור שיעורים כללים סי' ד בחלק המהדורא בתרא)

ובאמת כדברי הגר"ח דמי שמשליכין אותו על התינוק לא הוי רוצח כיון שאי"ז כוחו מפורש בדברי הראשונים ביבמות בהך דינא שכ"כ הרא"ש ביבמות פ"ו סי' א' וז"ל שאינו נחשב רוצח בכך במה שהורגים בגופו אלא קרקע עולם בעלמא הוא ואינו מחויב להציל חבירו בנפשו של עצמו דאדרבה חיין קודמים וכן הוא לשון התוס' שם ואין מצווה להציל חבירו בגופו דאדרבה חיין קודמים ומבאר מדבריו שאין כאן אלא משום דין הצלה ולא חשיב רציחה במה שהורגים בגופו וכדברי הגר"ח וא"כ צ"ב היכי ילפינן מהכא לעריות.

מרת הגאון רבי דוד הקשר זצוק"ל – ראש ישיבת קול תורה (ספר שירת דוד עמ"ס פסחים דף כה ע"ב אות א)

עוד כתב לבאר דהנה יש להסתפק בביאור הסברא דמאי חזי וכו' ונראה דבה פליגי התוס' והרמב"ם דעת הרמב"ם היא כדרך הב' דמחמת סברת מאי חזית אמרין דאין כאן דין פיקוח נפש מקרא דוחי בהם להציל את עצמו וממילא אף בשוא"ת אין דחיה לאיסור משא"כ התוס' סוברים דאע"ג דאכא דין פיקוח נפש להציל את עצמו מיהו כיון שיש גם פיקוח נפש של חבירו נמצא שיש כאן פיקוח נפש כנגד פיקוח נפש וממילא הדר דינו להיות בשוא"ת כן נראה בכונת הגר"ח.

מרת הגאון רבי שמואל יעקב בורנשטיין זצוק"ל – ראש ישיבה בישיבת חברון גאולה ובישיבת קרית מלך

ביאור בשם מרת הגאון רבי נחום פראצוביץ זצוק"ל ראש ישיבת מיר (ציטוטים מתוך הספר זאת ליעקב עמים כתובות סימן ה)

וכפי הנראה לזה נתנו כח"י ר"ח הלוי במש"כ דלפי פירוש השני במאי חזית לא א"ש היסוד של קרקע עולם וז"ל 'או דנימא דשקולין הן שניהם ממילא אינה נדחית ר"ל העבירה דרציחה בפני פק"נ. וכו' והא מצד חומרא דעברה לא שאני העברה דהבולע דעביד מעשה מן האשה דלא עבדה מעשה דסו"ס לענין חומרת העברה דא וזא אחת היא וכו' וכו' ללאור זה היא בעצם כונת רבינו חיים הלוי שם אלא שבדבריו ז"ל באו הדברים בסתימה ולא הזכיר דתליא בפלוגתא דרבוותא. ולכאורה זהו הצד הראשון ד' חידושי ר"ח הלוי שם וז"ל דבאמת יש לפרש מאי דקאמר הגמ' הך סברא דמאי חזית וכו' דנימא דכיון דשקולין הם שניהם ע"כ ממילא הוי דינא דצריך להיות בשוא"ת על מעשה בידים יהרג ואל יעבור והוא מעין הביאור הזה דהמאי חזית מחדש חיוב של מס"ב והיינו דמחמת הסברא דמאי חזית הדין הוא שוא"ת. ואת עיקר הדבר הזה שיש שני מהלכים בסברא דמאי חזית חזין בדברי תלמידי רבינו יונה בע"ז דף כח דאנהרין מו"ר הגר"נ (רבי נחום פראצוביץ, ד.ע.) וזלה"ה לעינין ודוק היטב דברי תלמידי רבינו יונה שהוא ממש כשתי הדרכים שכתב בח"י ר"ח הלוי כנ"ל.

מאמר מאת הגאון רבי מיכאל סורוצקין שליט"א – ראש כולל 'הדעה והדבור' קרית יערים ונכד מרת הגאון רבי זלמן סורוצקין זצ"ל

הקב"ה עוסק בפרשת פרה

הנה במסכת פרה מצינו הלכות רבות שנאמרו בשם רבי אליעזר בן הורקנוס יותר מבשאר מסכתות. והנה במדרש תנחומא [חוקת פ"ח] איתא, "בשעה שעלה משה למרום שמע את הקב"ה עוסק בפרשת פרה ואומר הלכה בשם רבי אליעזר, עגלה בת שנה ופרה בת שנים. ביקש משה שיהא רבי אליעזר מחלצין, והשיבו הקב"ה שאכן יהיה מחלצין, שנאמר ושם האחד אליעזר", וצריך ביאור מהי השייכות בין משה, רבי אליעזר ופרשת פרה. והנה רש"י [במדבר יט, ב] כתב בשם רבי משה הדרשן, שפרה אדומה מכפרת על חטא העגל, בבחינת תבוא האם ונתקנה צואת בנה", עיי"ש. ונמצא שכל ענין הפרה הוא תיקון חטא העגל. והנה בעירובין נד ע"א איתא: "אמר רבי אליעזר, שאלמלא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל", ופירש רש"י "שתכחה היתה חקוקה בישראל ואינה נמחקת", עיי"ש. הרי ששכחת התורה נגרמה מכוח חטא העגל. וכן כתב הגר"א בשם הארי"ל, שאותיות חשך הן אותיות שכת, משום שעיקר כוח מלכות יון היה להשכיח את התורה. ומה שגזרו לכתוב על קרן השור שאין להם חלק באלקי ישראל, רומז לחטא העגל, שהוא שורש השכחה [בראשית רבה ב, ד, ופירוש רש"י שם]

ועיון במנחת צט ע"ב וברש"י שם דמבואר שמה שנאמר ביהושע "לא ימוש ספר התורה הזה מפיק" שאין זו חובה בלבד, אלא ברכה, שכיון שדברי תורה היו חביבים על יהושע ביותר, הבטיחו הקב"ה שלא תשתכח תורתו ממנו [ובפרקי דרבי אליעזר, עגלה בת שנה ופרה בת שנים. ביקש משה שיהא רבי אליעזר מחלצין, והשיבו הקב"ה שאכן יהיה מחלצין, שנאמר ושם האחד אליעזר, וצריך ביאור מהי השייכות בין משה, רבי אליעזר ופרשת פרה. והנה רש"י [במדבר יט, ב] כתב בשם רבי משה הדרשן, שפרה אדומה מכפרת על חטא העגל, בבחינת תבוא האם ונתקנה צואת בנה", עיי"ש. ונמצא שכל ענין הפרה הוא תיקון חטא העגל. והנה בעירובין נד ע"א איתא: "אמר רבי אליעזר, שאלמלא נשתברו לוחות הראשונות לא נשתכחה תורה מישראל", ופירש רש"י "שתכחה היתה חקוקה בישראל ואינה נמחקת", עיי"ש. הרי ששכחת התורה נגרמה מכוח חטא העגל. וכן כתב הגר"א בשם הארי"ל, שאותיות חשך הן אותיות שכת, משום שעיקר כוח מלכות יון היה להשכיח את התורה. ומה שגזרו לכתוב על קרן השור שאין להם חלק באלקי ישראל, רומז לחטא העגל, שהוא שורש השכחה [בראשית רבה ב, ד, ופירוש רש"י שם]

ויש להוסיף בנותן טעם מה ששמעתי ממ"ר מרת הגר"ד זצ"ל בשם מרת הגר"ח מבריסק זצ"ל ששאל, האם אהבת התורה של האב עוברת בירושה לבניו. וביאר, שלא כל מי ששוקד על התורה עושה כן מכוח אהבת התורה בעצמותה. יש אדם שטבעו רכושני, והוא מבקש תמיד לאסוף, לקנות ולרכוש. אם ינתב תכונה זו לתורה, ישאף לרכוש עוד ידיעה בש"ס, עוד שיטה בראשונים ועוד פסק הלכה, ומתוך כך אף עשוי לגדול מאוד בתורה. אולם מה שיעבור לבנו בירושה אינו בהכרח אהבת התורה, אלא עצם מידת הרכושנות. האב השתמש בה לרכישת תורה, ואילו הבן עלול להשתמש בה לרכישת ממון ונכסים.

אימת התורה עוברת בירושה. כאשר לימדנו של האב נובע מאהבת התורה עצמה, מכוח נפש רוחני המבקש להידבק בתורה ולהשיגה מפני קדושתה. אז הבן יורש מאביו את עצם התכונה של אהבת התורה. ולפי זה א"ש היטב מה שביקש משה רבינו על רבי אליעזר שיהא מחלצין. מעלתו של רבי אליעזר לא היתה רק שרכש ידיעות רבות, אלא שכל מציאותו היתה אהבת תורה, עד שעזב עושר וכבוד ולא ביקש אלא תורה בלבד. לפיכך ביקש משה שיהא מחלצין, כי מעלה זו ארויה לעבור בירושה, אהבת התורה בעצמותה המביאה לתורה שאינה משתכחת.

**השבוע הגיליון יר"ל לעילוי נשמתה של
האשה הצדקנית בש"ק הרבנית פרומא
חסידה רבקה סורוצקין ז"ל בת מרת הגאון
רבי ראובן כ"ץ זצוק"ל שנלב"ע בראש
חודש תמוז תשל"ט. ת.נ.צ.ב.ה.**

דרכים ליצירת קשר, 1. דרך מערכת 'גדלים פלוס', מחפשים 'חבורת רבנו חיים הלוי' וכותבים דרך 'שלח הודעה לגבאי'. 2. דרך מייל בכתובת trchl613@gmail.com

כל המעוניין לתרום לפריקט חשוב זה ולהיות שותף בהרמת קרן עיון התורה יוכל להתקשר ולתרום דרך מערכת גדלים פלוס כנ"ל. ליצירת קשר עבור הנצחה לע"א או לרפואה וכן לקבלת העלון השבועי דרך המייל יש לפנות למייל

trchl613@gmail.com